

DEN SISTE LIBERALEN?

Av civilekonom CARL LEISSNER

Det är tveksamt om här i landet förekommer något parti som förtjänar att betecknas liberalt, och i vart fall är det knappast folkpartiet. Frågan är om inte professor Ivar Sundbom kan karakteriseras som den siste liberalen, skriver civilekonom Carl Leissner, som i denna artikel analyserar Sundboms posthumt utkomna arbete "Den ekonomiska liberalismen och vår tid".

Den i början av 1964 bortgångne professor Ivar Sundbom säger i förordet till sitt posthumt utkomna arbete "Den ekonomiska liberalismen och vår tid" att syftet med boken är att visa hur vår tid undervärderar denna åskådning. Den bild som nutidsmänniskan gör sig av den ekonomiska liberalismen är i stor utsträckning präglad av dess motståndare och det är då naturligt att bilden inte blivit objektiv och rättvis.

Under mellankrigsåren skylldes snart sagt alla olyckor som hemsökte mänskligheten på vad man

förenklat kallade det kapitalistiska systemet. Liberalismen trängdes så starkt tillbaka att man på olika håll var beredd att utfärda dödsattesten. Ryktet om dess död visade sig dock vara överdrivet.

Sundboms bok innehåller tre delar. Den första behandlar kampen mellan principer och intressen inom samhällsekonomin. Författaren söker där klargöra den liberala doktrinens innehåll och betydelse. Vid sidan av liberalismen finns det enligt Sundbom endast två ideologier av samma generella och abstrakta karaktär — patriarkalismen och socialismen. Den patriarkaliska åskådningen innebär att makten skall förbehållas en statsbärande elit som ordnar inkomstfördelningen som den anser att statsnyttan kräver. Socialismen anser att inkomsterna skall fördelas efter vars och ens behov oberoende av hans insats i produktionen. Liberalismen hävdar att fördelningen bör ske på lika villkor efter vars och ens insatser.

Särskilt i denna del av arbetet återgår Sundbom gärna till de tänkare, ekonomer och statsmän som under sjutton- och artonhundretalen grundlade och utvecklade den

liberala doktrinen. Bl. a. anför han vad Mirabeau en gång lär ha sagt i den franska nationalförsamlingen när han skulle utveckla bytesprincipens företräden framför andra fördelningsmetoder. Det finns endast tre sätt för människan att leva på: 1) att genom våld och stöld skaffa sig det man behöver, 2) att väcka medmänniskornas medlidande så att de av barmhärtighet tillhandahåller vad man behöver, och slutligen 3) att skaffa sig sitt uppehälle genom att byta lika mot lika. Ju mer människorna kan existera på de egna produktiva insatserna och ju jämnare villkoren kan göras för deras inbördes tävlan, desto högre har samhället nått på utvecklingsskalan.

Den liberala statens ambition var att skilja på politisk och ekonomisk makt. Det var dess uppgift att göra det möjligt för de svaga och beroende att bli starka och självständiga och hindra de starka från att utplundra och förtrycka de svaga. Staten skulle koncentrera sig på sådana uppgifter som endast den kan lösa och upprätthålla en rationell arbetsfördelning mellan den av staten reglerade offentliga verksamheten och den av marknadshushållningen styrda enskilda verksamheten.

Samhällets politisering

Socialismen lika väl som patriarkalismen koncentrerar sig på politiken. Erfarenheten visar att sam-

hällets *politisering* gör sig alltmer gällande ju mer framskjuten ställning någondera av dessa beslätade åskådningar intagit i människornas sinnen. Massorna tjusas lika väl som furstarna och den aristokratiska eliten av allenahärskandet och sammansmältningen av politisk och ekonomisk makt.

Sundbom ägnar ett betydande intresse åt egendomsfördelningen och framför i det stycket tankegångar som är mycket beslätade med dem som Yngve Holmberg uttryckte i sin artikel om välståndökningens finansiering i förra numret av Svensk Tidskrift. Den enda positiva lösningen på problemet om egendomsfördelningen är att även de inkomstgrupper som i nuläget inte äger förmåga att bidra till bildandet eller förnyandet av kapital sätts i stånd härtill. En sådan utveckling påskyndas om kapitalbildningen antingen inte alls eller mycket litet drabbas av skatter och är kumulativ då egendomslöshetens onda cirkel en gång brutits.

Ju bättre harmoni som råder mellan äganderättsinstitutionerna och marknadsprisbildningen, desto mindre blir anledningarna till konflikter i samhället. Fördelningen av egendomen är främst en *politisk* fråga. Inkomstbildningen genom marknaden är en *ekonomisk* fråga. Den politiska och den ekonomiska synpunkten kan i verkligheten inte isoleras från varandra. Samordningen sker med minsta möjliga strid om äganderätten är

i övervägande grad privat.

I alla andra system måste staten i långt högre grad utöva makt och tvång. Det allvarligaste är att maktutövningen är hårdast mot de lojalaste och mest produktiva grupperna, medan stor tolerans visas mot dem som ofta inte förvärvat andra meriter än att stödja de makthavande i vått och torrt.

Ju bättre spridd egendomen är över hela befolkningen och ju bättre dess fördelning harmonierar med prisbildningen på marknaden, desto lättare blir det att bevara solidariteten inom samhället.

I bokens andra del sammanställs den ekonomiska politik som är förankrad i den klassiska samhällsfilosofin med den nya politik som grundar sig på modern samhällsuppfattning. Sundbom hävdar att skillnaderna mer sammanhänger med att hypoteserna uppställs med olika utgångspunkter än med olikheter i analysmetoden. Den från Keynes och andra utgående moderna teorin grundar sig på den rums- och tidsbundna situation som samhällsekonomin befann sig i när teorin tog gestalt. Trots att den kallades en generell teori, var den i själva verket mycket speciell.

I tredje delen behandlas två delproblem, nämligen utbildningsfrågorna och välfärdssamhällets socialpolitik som representerar de områden där man kommit längre bort från liberalismens idéer än inom andra sektorer av samhällsekonomin.

Monopolsträvanden

Det blandade system med enskilda och offentliga undervisningsinstitutioner som den liberala traditionen lämnade i arv har av olika orsaker brutits ner. En oundviklig konsekvens av de makthavandes monopolsträvanden på undervisningsområdet har blivit den situation som alltid återkommer när myndigheterna bryter mot de elementära reglerna för jämvikten; trots åtskilliga ansträngningar för att öka kapaciteten står vi inför en permanent bristsituation. Om det är riktigt att utbildningsproblemet är vår tids viktigaste sociala fråga så borde konkurrensen och det fria initiativet få sin chans även på detta område. Att låta en begränsad grupp politiskt inflytelserika personer ensam ha hand om problemet måste leda till ett idéfattigt byråkratiskt mandarinvälde.

Välfärdssamhällets makthavare gör anspråk på rätten att ordna en mängd angelägenheter som den enskilde helst vill klara på egen hand och aldrig begärt hjälp med. Föreställningen att det inte kostar den enskilde något att få åtnjuta en rad sociala förmåner leder många vilse. De förväxlar sken och verklighet.

Skall socialpolitiken växa i takt med expansionen av näringslivet eller tvärtom avvecklas i samma mån som individerna får resurser att sörja för sig själva? Det sista alternativet är det liberala. Man bör frukta danaiderna även när de

kommer med gåvor. Då staten blir alltmer benägen att utdela sociala förmåner, ställer man sig frågan vilket pris den enskilde måste betala härför. Förhåller det sig så att priset är en ständig inskränkning i hans handlingsfrihet, bör han betänka sig noga innan han tackar och tar emot. Trots att varje reform som medför en unilateral förmån ser oskyldig ut när den tas för sig, kan den bli en dödlig fara för medborgarfriheten när allt läggs ihop. Inte blott den totalitära staten vill spänna människorna, från vetenskapsmännen till mottagarna av socialhjälp, framför sin triumfvagn. Även i en demokratisk stat finns det alltid partier och ledare som tjasas av makten att göra andra beroende. Hur omöjligt det än är för individerna att bli oberoende av varandra, så kan de dock förhindra att alla skall vara beroende av någon *särskild* ledare eller något *särskilt* parti. En socialpolitik som frigör människorna på det sättet att de har allt fler alternativ att välja på är liberal och i ordets ursprungliga mening demokratisk.

Det innebär därför ett stärkande av demokratin att de ensidiga förmånerna byts ut mot förmåner för vilka motvärdet betalas av den enskilde själv.

Skall demokratin bevaras måste vi se till att den måttlösa överskattning av politiken som kännetecknar nutiden får en verksam motvikt i den enskilda människans vilja och frihet att göra skäl för sig. Utan en dylik självbesinning och ett tillvaratagande av mänsklig energi utanför politiken kommer denna att i demokratins namn göra slut på demokratin.

Sundbom har efterlämnat ett djuplodande, intresseväckande och synpunktsrikt arbete som inbjuder till reflexion och eftertanke. Han har på ett otvetydigt sätt visat att han inte ville räknas till den fårscock, där ordet progressiv är ett honnörsord. Det är tveksamt om här i landet numera förekommer något parti som förtjänar att betecknas liberalt. Skulle så vara fallet kan det knappast vara folkpartiet.